

Koncentrace na podstatu křesťanské víry a její konsekvence

1. DÍLČÍ ASPEKTY PŮSOBNÍ ENCYKLIKY *DEUS CARITAS EST*

Papež Benedikt XVI. podepsal svou nástupní encykliku s uvedením data 25. 12. 2005, slavnosti Narození Páně, kdy se Bůh v Ježíši Kristu stal člověkem; zveřejněna pak byla 25. 1. 2006, v den, kdy si katolická církev připomíná obrácení apoštola Pavla a ukončení týdne modliteb za jednotu křesťanů. V choreografii těchto dat jsou již obsaženy odkazy na to, jak papež Benedikt zamýšlel pojmut svou encykliku: jde v ní o podstatnou zvěst křesťanské víry v Boha, který se v Ježíši Kristu stal člověkem; je – podobně jako pro Pavla – výzvou k obrácení, adresovanou církvi samotné, a pozváním k víře, adresovaným všem lidem; a vyjadřuje to, co by mohlo a mělo spojovat všechny křesťany v jedné církvi Ježíše Krista, jednotu, o kterou prosil sám Pán ve večeradle (Jan 17). Ve světle výše uvedeného lze vyslovit základní tezi: ústředním požadavkem a poselstvím encykliky *Deus caritas est* je koncentrace na podstatu křesťanské víry, resp. křesťanského náboženství, a sice s dvojí dimenzí směřování nejprve *ad intra* dovnitř církve a současně *ad extra* ke všem lidem.¹

V mediálním světě (i v tom německém) vzbudilo poselství obsažené v encyklice velkou pozornost a pozitivní ohlas. Média oceňovala zejména uznání hodnoty lidského erótu a jeho nepostradatelného významu, jakož i významu uspořádání lidské bytosti pro pravou a hlubokou lidskou lásku.² Lidský erós má, jak papež objasňuje, účast na jedné skutečnosti lásky, která přichází od Boha.³ V bezprostředním působení encykliky „navenek“ se tak do popředí dostaly především aspekty její první části.

¹ Srov. Klaus BAUMANN, „Die Bedeutung der Enzyklika *Deus caritas est* für die Kirche und ihre Caritas,“ in *Gott ist Caritas: Impulse zur Enzyklika über die christliche Liebe*, ed. Martin Patzek, Kevelaer: Butzon & Bercker, 2007, s. 9–29.

² Srov. m.j. Andreas SMOLTZYK, „Love, love, love! Benedikts erste Enzyklika,“ *Spiegel online*, <http://www.spiegel.de/panorama/0,1518,397245,00.html> [zveřejněno 25. 1. 2006, cit. 16. 10. 2015]; Jan Ross, „Eros und Gott,“ *Die Zeit* [zveřejněno 26. 1. 2006, cit. 16. 10. 2015]; Matthias DROBINSKI, „Religion und Eros: Erste Enzyklika von Benedikt XVI.,“ *Süddeutsche Zeitung* [zveřejněno 26. 1. 2006, cit. 16. 10. 2015]. Benedikt XVI., „Liebe ist nicht bloß Sex,“ *Die Welt* [zveřejněno 25. 1. 2006, cit. 16. 10. 2015].

³ Srov. *Deus caritas est* (dále jen DCE) 7–8.

Druhá část encykliky, kterou nelze oddělovat od první části, je ve znamení vnitřní jednoty s úvahami nad ústředním poselstvím o lásce Boha k nám lidem a o našem povolání k odpovědi lásky.⁴ V ní papež konkretizuje toto poselství a povolání lásky eklesiologicky – skutek lásky je uložen nezastupitelně nejen každému člověku, ale také společenství církve jako takové. Proto musí jednání církve, nesené láskou, nalézt institucionalizovanou formu a stát se „organizací“.⁵

2. MAGISTERIÁLNÍ KONTEXT PRVNÍ ENCYKLIKY BENEDIKTA XVI.

Encyklika *Deus caritas est* vyšla téměř přesně 40 let po skončení II. vatikánského koncilu a jeho impulzů k další cestě církve v „dnešním“ světě. Proto papež Jan XXIII. koncil svolal a 11. října 1962 zahájil, v tomto duchu jej papež Pavel VI. od roku 1963 dále vedl a 8. prosince 1965 ukončil. Profesor Richard Völkl načrtnul církev na základě dokumentů II. vatikánského koncilu jako *ecclesia caritatis*,⁶ jako „sloužící církev, církev lásky“.⁷ To však zůstalo vzhledem k dějinnému působení koncilních dokumentů bez povšimnutí.

Mladý profesor teologie Joseph Ratzinger byl jedním z expertních poradců koncilu; jako málokdo jiný teologicky sledoval dějinné působení koncilních dokumentů a sám ho také určujícím způsobem spoluutvářel, nejprve jako teolog v Tübingenu a Řezně, od roku 1977 jako mnichovský arcibiskup a kardinál, jmenovaný papežem Pavlem VI., a od roku 1981

⁴ Ve vlastním výkladu zdůraznil Benedikt XVI. dne 23. 1. 2006 při audienci účastníků kongresu Papežské rady Cor Unum k přípravě zveřejnění encykliky: „Záleželo mi na jednotě těchto dvou témat, která, jen jsou-li vnímána v jednotě, mohou být skutečně pochopena.“ Srov. Proslov Benedikta XVI. k účastníkům mezinárodního kongresu, pořádaného Papežskou radou Cor Unum, sál Clementine, pondělí 23. ledna 2006, in „Päpstlicher Rat Cor Unum, Deus Caritas Est: Dokumentation des Internationalen Kongresses über die christliche Liebe. Neue Synodenaula, Vatikan, 23. – 24. Januar 2006“, Řím: Ed. Vaticana, 2007, s. 7–10, zde s. 9.

⁵ Při stejné audienci dne 23. 1. 2006 papež řekl, „že zcela osobní akt agapé [lásky z víry] nemůže nikdy zůstat něčím ryze individuálním, ale musí se naopak stát podstatným aktem církve jakožto společenství; to vyžaduje také institucionalizovanou formu, která se vyjadřuje ve společném jednání církve.“ Srov. tamtéž.

⁶ Richard VÖLKL, „Exkurs: Die ‚Kirche der Liebe (Ecclesia caritatis)‘ nach den Dokumenten des Vaticanum II“, *Lexikon für Theologie und Kirche*, Erg.-Bd. III, 2. vydání, Freiburg: Herder, 1968, s. 580–586.

⁷ Richard VÖLKL, *Dienende Kirche, Kirche der Liebe*, Freiburg: Seelsorge-Verlag, 1969.

jako prefekt Kongregace pro nauku víry a jeden z nejbližších spolupracovníků papeže Jana Pavla II. až do jeho smrti 2. dubna 2005.

Do dějin církve vstoupil pontifikát papeže Pavla VI. jednak uskutečněním liturgické reformy II. vatikánského koncilu, jednak svou encyklikou *Humanae vitae* z roku 1968, které se stále dostává velké pozornosti, a zejména v ní obsaženým odmítnutí kontraceptiv v manželském pohlavním styku. Tato tematika sexuální morálky vedla na jedné straně k fixaci, na druhé straně k blokaci na poli katolické morální teologie a hlásání morálky. To vedlo mimo jiné k tomu, že v očích veřejnosti byla „oficiální církev“ zúženě vnímána optikou tohoto tématu a vytvořil se obraz církve zatížený mnoha předsudky; vzrostl rovněž počet věřících, kteří se odvrátili od magisteria a „oficiální církve“ vůbec. Zde se začala vytvářet trhlina v církvi, kterou mnozí považovali za horizontální schizma v církvi – mezi věřícími laiky a hierarchií.

Pontifikát papeže Jana Pavla II., trvající 27 let, byl nejen druhým nejdelším v dějinách církve (po Piu IX.), ale polský papež byl ve svém politickém působení směrem navenek podstatným faktorem pokojné změny poměrů v roce 1989 a zhroutilí sovětského systému. V tomto smyslu má trvalý dějinný význam a nezapomenutelné zásluhy. Do jeho pontifikátu rovněž spadá eskalace násilí a teroru, prováděného novým způsobem ve jménu náboženství, ve skutečnosti ovšem jménem teroristického islamismu. Symbolem je tzv. 11. září 2001, kdy byla dvě civilní letadla navedena na New York Trade Center a zničila ho. Dnes jsou symbolem především teroristické činy hnutí Taliban a tzv. IS.

Pontifikát Jana Pavla II. vyprodukoval a zanechal vnitrocírkevně nesmírné množství magisteriálních textů různé důležitosti. Řada z nich nese podpis nebo přinejmenším teologický rukopis kardinála Ratzingera. Sám Jan Pavel II. považoval za plod II. vatikánského koncilu zejména dva strukturálně velmi důležité dokumenty: nový *Codex Iuris Canonici* z roku 1983 a *Katechismus katolické církve* z roku 1992. K nim ještě patří z pohledu církevní sociální nauky *Kompendium sociální nauky církve*, zveřejněné v polovině roku 2004, kdy již byl papež Jan Pavel II. těžce nemocen, papežskou radou *Iustitia et Pax*. Ve všech těchto dokumentech (včetně encyklik a apoštolských listů) pontifikátu Jana Pavla II. není *caritas*, resp. *diakonia* – odhlédneme-li od důrazu na příkaz lásky k bližnímu a přes tento důraz – téměř vůbec zmíněna.⁸

⁸ Srov. Heinrich Pompey, „Die Enzyklika ‚Deus Caritas est‘: Eine Profilierungschance für die Caritas?“, *Die Neue Ordnung* 60 (2006): 96–110.

Zůstalo vyhrazeno papeži Benediktu XVI., aby všechny překvapil tím, že věnoval svou první a tím pro Petrův úřad programovou encykliku lásky (*caritas*) a představil ji jako nezbytnou formu realizace toho příkázání, které dal Ježíš Kristus své církvi: „*Deus caritas est*“. Souvislost mezi Božím sebezjevením, jako trojiční, život dávající láskou, a posláním církve do celého světa, jako službou lásky, se stala trvalým tématem, lze dokonce říci červenou nití jeho papežského magisteria. Dva dny před zveřejněním encykliky vydal Benedikt XVI. komentář, v němž uvádí zajímavou analogii:

Tak jako božskému *Logu* odpovídá lidské zvěstování, slovo víry, musí *agapé*, která je Bůh, odpovídat *agapé* církve, její charitativní činnost coby svědectví lásky.⁹

Obsahem tohoto *Logu*, Božího sebezjevení, je láska – Bůh sám je láska – *Deus caritas est*.

Na jednu relevantní dimenzi poukázal v této souvislosti psycholog Paul Watzlawick, který se zabývá lidskou komunikací. Jeden z jeho nejdůležitějších axiomů komunikace říká:

Každá komunikace má obsahový a vztahový aspekt toho druhu, že poslední určuje první, a je tudíž metakomunikací.¹⁰

Jinými slovy: vztahový aspekt definuje, jak je třeba rozumět obsahu; sdělení o vztahu ukazuje, jak má být („skutečně“) chápáno obsahové sdělení.¹¹ Vztahové jednání církve, její *agapé*, definuje, jak má být chápáno její zvěstování, nebo – řečeno slovy významného teologa Hanse Urs von Balthasara († 1988), který byl velmi blízký kardinálu Ratzingerovi – „věrohodná je jen láska“.¹²

⁹ BENEDIKT XVI., proslov k účastníkům kongresu *Cor Unum*, Řím, 23. 1. 2006. V dokumentu ze zasedání (9n.) chybně přeloženo. Bývalý prefekt Kongregace pro nauku víry staví ortopraxi přinejmenším na roveň ortodoxii.

¹⁰ Paul WATZLAWICK – Janet H. BEAVIN – Don D. JACKSON, *Menschliche Kommunikation: Formen. Störungen. Paradoxien*, Bern: Huber, 2011 (12. vydání, 1. vydání 1969), s. 64.

¹¹ Srov. tamtéž, s. 63.

¹² „Co chce Bůh v Kristu říct člověku, není měřitelné ani celkem světa, ani jedinečností člověka; je to bezvýhradně theo-logické, ještě lépe theo-pragmatické: Čin Boží ve prospěch člověka, čin, který se sám vysvětluje před člověkem a pro něj (a tedy teprve na něm a v něm). O tomto činu budiž nyní řečeno, že je věrohodný jen jako láska: míněna je vlastní láska Boží, jejímž projevením se je zjevení Boží slávy.“ H. U. VON BALTHASAR, *Glaubhaft ist nur Liebe*, Einsiedeln: Johannes, 1963, předmluva.

Vzhledem k množství „obsahu“ a „slov“ magisteria je nutné připomenout podstatu, ukázat, jak je třeba rozumět všem těmto magisteriálním listům a dokumentům.

3. TEOLOGICKÝ ASPEKT

Teologická a antropologická koncentrace na podstatu je patrná již z úvodních řádek encykliky:

Bůh je láska; kdo zůstává v lásce, zůstává v Bohu a Bůh zůstává v něm (1 Jan 4,16). Tato slova prvního listu svatého apoštola Jana vyjadřují obzvlášť zřetelně jádro křesťanské víry, tedy křesťanský obraz Boha, a z něj vyplývající obraz člověka i jeho životní cesty.¹³

Obraz Boha a obraz člověka – teologie a antropologie – jsou pro křesťany úzce spjaty. Všechny křesťansko-teologické výpovědi o Bohu soustřeďuje encyklika v ústřední větě janovské teologie: „Bůh je láska“. Z ní je pak všeobecně, zároveň však s jasnou srozumitelností, odvozen podstatný důsledek pro všechny nábožensko-politické a mezináboženské diskurzy:

Ve světě, kde se Božímu jménu někdy přisuzuje pomsta, ba dokonce povinnost nenávidět a jednat násilně, je právě toto poselství velmi aktuální a má konkrétní vypořádávací hodnotu.¹⁴

Tato aktuálnost se dotýká všech forem nábožensky odůvodňovaného terorismu, včetně „11. září“. Benedikt XVI. důsledně pokračoval v mírovém poselství Jana Pavla II.,¹⁵ ale i v nabádání k míru Benedikta XV. během první světové války. Terorismus či válku v Iráku nelze ospravedlnit ani křesťansky, ani ve jménu jiného světového náboženství. Křesťanské poselství, které má církev vnášet do světa, nelze nikdy legitimně spojovat s pomstou, nenávistí nebo terorem. Zvěstuje naopak nepodmíně-

¹³ DCE 1.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Ještě zřetelněji je toto vyjádřeno v poselstvích Jana Pavla II. a Benedikta XVI. ke Světovému dni míru (1.1.) z roku 2002 a 2006. Oba papežové zdůrazňují, že křesťanská víra nikdy nemůže být vnucována, ale musí být přijata pouze svobodně. Náboženská pravda je stejně jako mravní pravda vždy „svobodnou pravdou“.

nou lásku, kterou Bůh nabízí člověku a v níž volá lidi k lásce – dokonce „k lásce k nepřítelům“.¹⁶ Jak uvádí Benedikt XVI.:

Z uvedeného důvodu si ve své první encyklice přejí hovořit o lásce, jíž nás Bůh naplňuje a kterou máme sdělovat druhým.¹⁷

Církev je poslána, aby toto poselství univerzální lásky Boží skrze Ježíše Krista dosvědčovala slovem i činem všem lidem. Při pohledu na její církevně-dějinné působení dovnitř i navenek lze oprávněně litovat toho, že křesťanská vyznání víry prvních staletí byla především výsledkem vyjasňování sporných otázek a nikdy do svých formulací nepřijala onu biblickou větu „Bůh je láska“, takže bychom pak vyznávali: „Věříme v jednoho Boha, který je láska, Otce všemohoucího ...“ v tzv. velkém vyznání víry (Nicejsko-caříhradském) nebo „Věřím v Boha, který je láska, Otce všemohoucího, ...“, v Apoštolském vyznání víry.¹⁸ Místo toho se i systematická teologie ztrácela spíše ve filosofických myšlenkových figurách nebo vedlejších dogmatických tématech, než aby se soustředila na poselství a proniknutí Boží láskou, která relativizuje, resp. definuje správnost obsáhlého *Katechismu katolické církve*, stejně jako vztah definuje obsah komunikace. Benedikt XVI. toto znovu připomněl a papež František v tom důsledně pokračuje svou explikací lásky jakožto milosrdenství.

4. ANTROPOLOGICKÝ ASPEKT

S teologickým aspektem je bezprostředně spjata otázka obrazu člověka. „Co je člověk?“, je známá otázka Immanuela Kanta. Je-li *teologicky* rozhodným a stěžejním bodem Boží sebezjevení v Ježíši Kristu jakožto „lásky“,¹⁹ je tím *antropologicky* podstatným povolání *všech* lidí ke spáse v Ježíši Kristu. Toto povolání konstitutivně vetkal Bůh ve svém stvořitelském činu do těch, které stvořil ke svému obrazu, a stále více konkretizoval v dějinách zjevení jakožto povolání všech lidí k lásce k Bohu z celé

¹⁶ Mt 5,44; Lk 6,27n.

¹⁷ DCE 1.

¹⁸ Srov. Mariano DELGADO, „Der Blick auf die durchbohrte Seite Jesu: Zur neuen Enzyklika,“ in *Schweizerische Kirchenzeitung* 174 (2006): 86–90.

¹⁹ Srov. 1 Jan 4,8.16.

své síly a k lásce k bližnímu jako k sobě samému ve smyslu synoptické tradice.²⁰ Toto spojení lásky k Bohu a k bližnímu převzalo křesťanství od Izraele. Je christologicky transformováno a univerzalizováno v konkrétním pohledu na jeho „inovativní“ realizaci v pozemském životě a působení, utrpení a umírání Ježíše z Nazaretu a v janovském přikázání milovat se navzájem, „jako já jsem miloval vás“.²¹ Sebezjevení Boha jakožto „lásky“ a univerzální antropologické uzpůsobení všech a každého člověka odpovědět na tuto lásku v síle Ducha svatého²² svobodně a oddaně patří k sobě. Jinými slovy touha a uzpůsobení každého člověka a všech lidí dojít osobního naplnění v přijímání a darování lásky, být milován a milovat, nachází svůj cíl v pozemském životě i za hranicí smrti v Bohu, který je láska.

Biblické teologumenon o stvoření člověka jako „obrazu Božího“²³ implikuje, viděno optikou tohoto rozhodného a stěžejního bodu, kterým je Boží sebezjevení jakožto lásky, že všichni lidé v sobě konstitutivně nesou dynamiku růstu ke vztahu lásky, k přátelství s Bohem, a to jak mezi sebou navzájem, tak k sobě samým a ke stvoření. K tomu patří víra, že Bůh zkouší „mnohými způsoby“²⁴ v celých dějinách světa a dějinách spásy pohnout každého člověka k lásce, a to především ve svědomí jakožto místu setkání s Bohem a místu mravních rozhodnutí, zejména při pohledu na trpícího bližního. Přijímat a darovat lásku lze jen v té míře svobody, jakou člověk disponuje a sám nasazuje. I tam, kde lidé nedospějí k výslovné víře v Ježíše Krista, „která se uplatňuje láskou“,²⁵ jsou ve své podstatě a ve svém životě láskou Boží dynamicky voláni k lásce a mohou na toto Boží volání odpovědět obdobně, fragmentárně, dokonce téměř „kristovsky“ až do sebeobětování pro druhé.

Ortopraxa lásky má přednost před ortodoxií konfesních vyznání víry. Benedikt XVI. kladl v encyklice *Deus caritas est* zvláštní důraz na to, aby v rozmanitosti toho, co lidé označují jako láska, byla „láska v zásadě

²⁰ Srov. Mk 12,28–34.

²¹ Srov. Jan 13,34; 15,12.

²² Srov. Řím 5,5.

²³ Srov. Gn 1,27.

²⁴ Srov. Žid 1,1.

²⁵ Srov. Gal 5,6.

jedinou skutečností“²⁶, láskou (*agapé*) Boží a k Bohu.²⁷ Do tohoto kontextu jsou také zasazeny úvahy o lidském erótu a lidské sexualitě. Jak již bylo naznačeno, tyto části encykliky *Deus caritas est* byly masmédiu přijaty velmi příznivě, neboť pojednávaly pozitivně o lidské sexualitě. Zdálo se dokonce, že se podaří překonat negativní klišé vzniklá v souvislosti s encyklikou *Humanae vitae*. Lze se však domnívat, že se to dosud (ještě) trvale nepodařilo, nýbrž se – jako potřeba a nutnost pod tlakem liberální sexualizace – stalo ještě zřetelnějším.²⁸

5. EKLESIOLOGICKÝ ASPEKT

Koncentrace na podstatu křesťanské víry je pro obraz a poslání církve patrně nejdůležitější v konkrétních dopadech. Benedikt XVI. konstatuje: „Láska je také úlohou pro celou církevní komunitu“²⁹ neboť „má poslání ve službě lásky“³⁰ míněna je láska k Bohu a láska k bližnímu.

Víra v křesťanském smyslu je nanejvýš osobní záležitostí, je však také oživujícím konstitutivním prvkem církve, kterou si Ježíš Kristus kolem sebe shromáždí, když následuje jeho slova a naslouchá tomu, co všem

²⁶ Srov. DCE 8: „Láska je v zásadě jediná skutečnost, i když má různé rozměry, přičemž střídavě jeden nebo druhý rozměr může vystupovat více do popředí. Tam, kde se zmíněné dvě dimenze vzájemně zcela odtrhují, objevuje se karikatura lásky nebo každopádně její velmi redukováná podoba.“ Srov. Klaus BAUMANN, „Die Liebe ist möglich ...“ (DCE 39). Zur anthropologischen Dimension der Enzyklika *Deus caritas est*,“ in *Liebe bewegt ... und verändert die Welt: Programmansage für eine Kirche, die liebt*, ed. Peter KLASVOGT – Heinrich POMPEY, Paderborn: Bonifatius, 2008, s. 67–84.

²⁷ Srov. Thomas SÖDING et al., „Liebe/Hass,“ in *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, Wuppertal: R. Brockhaus (Sonderausgabe), 2005, s. 1318–1334.

²⁸ To ukazuje, jak nutné je duchovní rozlišení a etické „očistění“ rozmanitých fenoménů jako *erós*, *storgé*, *philia* atd. Trvale eliminovat tento požadavek poukazem na potřebu pomoci, není legitimní. Je-li z hlediska teologie stvoření a filosoficko-eticky neproblematické říci, že principiálně jsou všichni lidé schopni pomáhat (což je zcela nesporná základní teze teologie stvoření Rüegegera a Sigrista), nebo usilovat o dobro (ARISTOTELES, *Etika Nikomachova* I,1), pak tedy teprve začíná vlastní teologická a filosofická práce. Srov. Klaus BAUMANN, „Die katholische lehramtliche Position zur Sorge um die Armen und Bedrängten aller Art,“ in *Helfendes Handeln im Spannungsfeld theologischer Begründungsansätze*, ed. Christoph SIGRIST – Heinz RÜEGGER, Zürich: Theologischer Verlag, 2014, s. 111–122.

²⁹ DCE 20.

³⁰ Srov. DCE 42.

a každému ukládá jako důležité přikázání.³¹ Také zde existuje zřetelná kontinuita, resp. zřetelné zakořenění v judaismu:

Podle raně židovské tradice ve Výrocích otců (Avot) 1,2 spočívá svět na Tóře, kultu a ‚skutcích lásky‘. Po zničení chrámu a nekonání kultu se skutky lásky staly velmi důležitými – to platí *mutatis mutandis* i pro rané křesťanství.³²

Důležitost účinné lásky k bližnímu obdobně vyzdvihl Adolf von Harnack (1851–1930):

(Ježíš) postavil do středu náboženství sloužící lásku k nemocným a kladl ji na srdce všem svým učedníkům. Prvotní křesťanstvo si tuto povinnost uchovalo v srdci a prakticky ji uskutečňovalo. [...] Církev vytvořila pevný institut péče o nemocné a chudé již v nejrannější době a po řadu generací ho udržovala. Spočíval na široké základně církevní komunity; byl posvěcován společnou bohoslužbou církevní komunity.³³

Jinými slovy, takováto „diakonia“ lásky je součástí základních struktur církve. Tím není zpochybněno, že všichni lidé si navzájem mají a mohou v nouzi pomáhat. Nechce tím být řečeno ani to, že křesťané pomáhají lépe než ostatní. *Pozitivně* se tím však vyjadřuje, že toto patří k samotné podstatě křesťanského náboženství a že tato „diakonia“ lásky je tudíž nepostradatelná pro život křesťanské víry.

Benedikt XVI., vědom si systémového problému, formuloval pro celou církev:

Láska k bližnímu zakořeněná v lásce k Bohu je především úlohou pro jednotlivého věřícího, ale je také úlohou pro celou církevní komunitu, a to na všech úrovních od místní komunity po partikulární církev až k univerzální církvi. Církev musí uplatňovat lásku také jako komunita. Důsledkem toho je, že láska potřebuje také organizaci jakožto předpoklad uspořádané komunitní služby.³⁴

³¹ Srov. Mk 12,28–34.

³² Ulrich LUZ, „Biblische Grundlagen der Diakonie,“ in *Diakonisches Kompendium*, ed. Günter RUDDAT – Gerhard K. SCHÄFER, Göttingen: V&R, 2005, s. 17–35, zde s. 18.

³³ Adolf von HARNACK, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums*, 4. vydání, Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1924, s. 147–150.

³⁴ DCE 20.

Toto papež označuje dokonce za „základní eklesiální princip“³⁵ a konkretizuje obsahově:

„[...] jednou z hlavních oblastí činnosti církve, spolu s udělováním svátostí a zvěš-
továním slova, je uplatňování lásky (caritas) k vdovám a sirotkům, vůči uvězně-
ným, nemocným a potřebným všeho druhu. Církev nesmí opomíjet službu lásky
(caritas), stejně jako nesmí opomíjet vysluhování svátostí a službu slova.“³⁶

Tato služba lásky představuje – v logice „nejdůležitějšího přikázání“ – realizaci *svátostného* charakteru a *pastoračního* poslání církve, jak byly formulovány II. vatikánským koncilem. Toto je podstata svátostné a pastorální eklesiologie II. vatikánského koncilu vyjádřená ve dvou konstitucích – *Lumen gentium* a *Gaudium et spes*. V první z nich se hovoří o tajemství církve:

Církev je totiž v Kristu jakoby svátost neboli znamení a nástroj vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva.³⁷

Pastorální konstituce *Gaudium et spes* má ve své známé větě obsaženu přednostní opci pro chudé:

Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště *chudých a všech, kteří nějak trpí*, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků.³⁸

Tam, kde není, ať už jakkoli organizovaná, služba lásky jakožto strukturálně vnímaná, společná úloha církve, není tudíž ani „církev“ v plném smyslu. Protože církev, která je apoštolská, má v katolickém pojetí episkopální zřízení, není tudíž diecéze bez diecézní organizace, určené pro tuto „caritas“, místní církví v plném smyslu. Tato eklesiologická explikace představuje další vývoj katolicko-magisteriální pozice během pontifikátu Benedikta XVI., aniž by tím byly dotčeny její teologické a praktické, biblické a církevně-dějinné kořeny a vývoj zejména v 19. a 20. století. Organizovaná caritas tak pozitivně patří k praktikovanému křesťanskému náboženství a křesťanské náboženské svobodě.

³⁵ Srov. tamtéž 21.

³⁶ Tamtéž 22.

³⁷ LG 1.

³⁸ GS 1; zvýrazněno autorem.

Církev proto vznáší nárok na *právo* vytvářet a udržovat organizace pro službu lásky k bližním, neboť to zároveň chápe jako svou společnou náboženskou *povinnost*. Proti zdánlivě „zbožným“ tendencím přenechat takovéto úkoly jiným zdůraznil II. vatikánský koncil:

Vždyť duch lásky nebrání prozíravému a organizovanému provádění sociální a charitativní práce, ale spíše ji vyžaduje.³⁹

Z toho také plyne, že tam, kde je „*caritas*“ jakožto základní eklesiální princip organizována a uskutečňována, pracují ženy a muži v těchto organizacích, službách a zařízeních společně na uskutečňování poslání církve ve službě lásky.⁴⁰

6. SOCIÁLNĚ-ETICKÝ ASPEKT

Již v encyklice *Deus caritas est* zdůrazňuje papež Benedikt XVI. poselství, zaměřené na sociálně-etickou podstatu, kterou má (církev, ale nejen ona) realizovat:

[...] uvnitř komunit věřících nesmí existovat taková podoba chudoby, která by způsobovala, že by někomu byly upírány nezbytné prostředky k důstojnému životu.⁴¹

To, co se zde zpočátku zdá být zúženo a ohraničeno na církev, musí být čteno spolu s tím, co je vyzdviženo v další části encykliky – ochotou pracovat s ostatními pro společný cíl, totiž:

[...] opravdový humanismus, který v člověku uznává Boží obraz a chce člověku pomáhat k tomu, aby vedl život odpovídající této důstojnosti.⁴²

³⁹ GS 88. To však naopak neznamená, že by katoličtí věřící nemohli zakládat služby, zařízení a organizace pro potřebné v nouzi i bez formálního církevního uznání a institucionální vazby na církev, nebo že by se nemohli angažovat z osobního (náboženského) přesvědčení či profesně v takovýchto službách, které jsou nábožensky neutrální nebo bez vazby na církev. Zároveň však budou muset zvážit, zda sdílejí jejich praxi v eticky relevantních otázkách a zda za ni mohou a chtějí nést spoluzodpovědnost.

⁴⁰ Srov. *DCE* 42.

⁴¹ Tamtéž 20.

⁴² Tamtéž 30b.

Katolická církev se proto musí nasazovat za „potřeby všech, zejména chudých, pokořovaných a bezbranných.“⁴³ Tuto myšlenku papež Benedikt XVI. dále rozvinul v encyklice *Caritas in veritate* z roku 2009 a papež František ve své nejnovější encyklice *Laudato si'* z roku 2015.

ZÁVĚR

PERSPEKTIVY: TO NEJDŮLEŽITĚJŠÍ – DNES A ZÍTRA?

Evangelium podle Matouše hovoří na dvou významných místech o tom, co je nejdůležitější – nejdůležitější v „zákoně“. Na jednom místě evangelia z něho vyplývá dvojpříkázání lásky k Bohu a k bližnímu,⁴⁴ na jiném místě jsou jako nejdůležitější jmenovány „právo, milosrdenství a věrnost“.⁴⁵

V úvodu tohoto pojednání byla uvedena základní teze – ústředním požadavkem a poselstvím encykliky *Deus caritas est* je koncentrace na podstatu křesťanské víry, resp. křesťanského náboženství – a její následné teologické, antropologické, eklesiologické a sociálně-etické zdůvodnění. Existují i další indicie, že tato koncentrace na podstatu, na to nejdůležitější, byla programem německého papeže – ať již se jedná o téma „caritas“, které jako červená nit prostupuje celý jeho pontifikát,⁴⁶ jeho knihy o Ježíši, či jeho tři encykliky o caritas, spes a fides – lásce, naději a víře, poslední z nich napsaná společně s papežem Františkem. Je však otázkou, zda byl papež Benedikt v tomto programu, v koncentraci na podstatu křesťanské víry, dostatečně pochopen. Papež chtěl církev, která se nebude točit kolem sebe samé, ale která své poslání do světa „ve službě lásky“ uskuteční činem a pravdou.

V tomto bodě dnes na Benedikta XVI. a jeho koncentraci na podstatu křesťanské víry navazuje papež František. Činí tak s ohledem na nouzi uprchlíků slovem a činem či s ohledem na problematiku manželství a rodiny v dnešní společnosti a v církvi biskupskými synodami v letech 2014 a 2015. Výzvy v obou těchto oblastech jsou pro církev a společnost v Ev-

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Mt 22,36n.

⁴⁵ Mt 23,23.

⁴⁶ Srov. Klaus BAUMANN, „Mit dem Papst von 100 auf 110 – Caritas als roter Faden im Lehramt Benedikts XVI.“ in *News: caritas-mitteilungen für die Erzdiözese Freiburg*, 2013, č. 2, s. 9–11.

ropě nevyhnutelné a je nutné se jimi zabývat. Jde o mnoho komplexních problémů v oblasti manželství, rodiny a společnosti. Jde rovněž o vytvoření příznivých společenských podmínek v malém i ve velkém pro rozvíjení schopnosti lásky u dětí, mladistvých a dospělých, aby měli příležitost naučit se milovat Boha a bližního jako sebe sama. Jde zde rovněž o ony předpoklady, z nichž žije liberální, sekularizovaný stát a „které on sám nemůže garantovat“.⁴⁷ Tyto předpoklady a podmínky jsou vyžadovány rovněž díky statisícům uprchlíků, kteří chtějí z mnoha důvodů přijít a přicházejí do Evropy, nezemřou-li cestou. V této souvislosti je nutné položit si otázku, v čem spočívá křesťanská zodpovědnost, křesťanský přínos, a jak vážně berou křesťané, ale i nekřesťané nedotknutelnou důstojnost každého člověka – notabene každého člověka, nikoli každého občana s evropským pasem.

Tyto úkoly, které jsou pro křesťany výzvou ke koncentraci na podstatu křesťanské víry, jsou pro ně zároveň příležitost k tomu, aby v naší staré Evropě novým způsobem oživila víru a učinili ji přitažlivou pro dnešek i zítřek tak, aby se stalo zřetelným, že *Deus caritas est*.

Prof. Dr. theol. Klaus Baumann

Z němčiny přeložila Jana Maryšková

⁴⁷ Srov. Ernst-Wolfgang BÖCKENFÖRDE, *Staat, Gesellschaft, Freiheit*, Frankfurt: Suhrkamp, 1976, s.60: „Liberální, sekularizovaný stát žije z předpokladů, které on sám nemůže garantovat.“ Böckenförde má přitom na mysli náboženské vazby a morální hodnoty. Ještě důkladněji však církev pečuje o ony vnitřní pohnutky a vazby, kde se „vhod či nevhod“ zasazuje za ochranu manželství a rodiny a tím zejména za blaho dětí.